

Maa- ja metsätalousministeriö
kirjaamo@mmm.fi

Maa- ja metsätalousministeriön lausuntopyyntö 7.12.2020, VN/5326/2020-MMM-4

LAUSUNTO KANSALLISEN VESIHUOLTOUUDISTUKSEN VISIOSTA JA SEN TOIMEENPANO-OHJELMAN LUONNOKSESTA

Kansallisella vesihuoltouudistuksella etsitään ratkaisuja Suomen vesihuollon uudistamiseen ja toimintaympäristön muutosten ennakkointiin. Hankkeen tavoitteena on varmistaa kaikille vesihuoltolaitosten asiakkaille turvallinen ja toimintavarma vesihuolto. Samanaikaisesti tavoitteena on edistää mm. toimialan energiatehokkuutta, uuden teknologian käyttöönottoa ja toimialan digitalisoitumista sekä pitkäjänteistä tietopohjaista toiminnan suunnittelua. Hankkeen visioyhmä on valmistellut vesihuoltouudistuksen vision ja sitä tukevan toimeenpano-ohjelman luonnoksen uudistuksen toteuttamiseksi.

Ohjelmaluonnoksessa yhdeksi keskeisimmäksi haasteeksi nostettu vesilaitoskentän hajanaisuus on ominaista Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen toimialueeseen kuuluu vuonna 2021 yhteensä 30 kuntaa. Vesihuoltopalveluita maakunnassa tuottaa 120 vesihuoltolain mukaista laitosta. Pääsääntöisesti jokaisessa kunnassa toimii yksi kunnan ydinalueiden vesihuollosta vastaava vesihuoltolaitos, minkä lisäksi vesihuoltopalveluita tarjoaa merkittävä määrä vesiosuuskuntia (yht. noin 90 pientä vesihuoltolaitosta).

Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus esittää lausuntonaan toimenpide-ehdotuksiin näistä lähtökohdista seuraavaa:

Osa A: Toimiva lainsäädäntö ja valvonta

a) Vesihuoltolainsäädännön uudistus vaiheittain

ELY-keskusten vesihuoltolain mukainen valvontasuunnitelma ja siitä johdetut valvontaohjelmat ovat olleet konkreettinen ja tarpeellinen lisä vesihuoltolain valvonnan tehostamiseksi ja yhtenäisten valvonnan käytäntöjen toimeenpanemiseksi. Vuonna 2020 ELY-keskus toteutti vesihuoltolain valvontaa Pohjois-Pohjanmaalla tiiviissä yhteistyössä alueen terveysuojeluviranomaisten kanssa. Valvontaohjelmaan yhdistettiin myös vesilain mukainen vedenoton valvonta. Kokemukset ovat olleet positiivisia ja synergiaetuja on tunnistettu viranomaisten kesken puolin ja toisin. Voimaan tullut juomavesidirektiivi lähentää vesihuoltolain ja terveysuojelulain valvontakenttää entisestään. Niukkojen

8.2.2021

viranomaisresurssien tehokasta kohdentamista ajatellen on jatkossa tärkeä tunnistaa ja karsia valvonnan päällekkäisyydet, yhteistyöstä tinkimättä. Yhteiskäyttöiset valvontarekisterit myös helpottaisivat tiedonvaihtoa (ainakin luku oikeudet vesihuollon tietojärjestelmään terveydensuojeluviranomaisille ja Vati-järjestelmään ELY-keskuksille).

Valvontaohjelmien myötä tehty vesihuoltolain valvonta on tuonut esiin ongelmia lain tulkittavuudessa ja tarkoituksessa. Tavoitteiden ja valvontavastuiden konkreettista selkiyttämistä on tarpeen tehdä vesihuoltolainsäädännön uudistamisen yhteydessä. Luonnoksessa asetetut tavoitteet vesihuoltolainsäädännön uudistamiselle ovat valvonnasta saatujen käytännön kokemusten valossa oikein asetetut ja niihin on helppo yhtyä. Tarkasteltavaksi tulisi lisäksi ottaa myös vesihuoltolain valvonnan maksullisuus. Terveydensuojeluviranomaisen tekemä valvonta on maksullista.

b) Vesihuoltolaitosten talouden ja toiminnan laadun valvonnan tehostaminen

Esitetystä, tavoitellusta valvontamallista on todettu, että sen piiriin tulisi saada suurten laitosten lisäksi myös keskisuuret vesihuoltolaitokset. Suomen vesihuoltolaitoskentän rakenne huomioiden korostuu kuitenkin myös pienten laitosten lukumäärä ja nimenomaan näiden laitosten usein puutteellinen kyky huolehtia taloudestaan ja toiminnan jatkuvuudesta. Näin ollen olisi erittäin tärkeää, että myös nämä pienet toimijat ja vesihuollon alihinnoittelu sisällytettäisiin valvontamalliin. Useiden pienten laitosten talous on tällä hetkellä kestävämmällä pohjalla.

Osa B: Toimivat vesihuoltolaitokset

c) Alueellisen yhteistyön kehittäminen ja e) Pitkäjänteinen investointisuunnittelu ja vesihuollon kehittäminen

Pohjois-Pohjanmaalla kuntien ja vesihuoltolaitosten alueellisella, kuntarajat ylittävällä yhteistyöllä on pitkät perinteet. Myös seudullisia hankkeita ja vesihuoltoratkaisuja on toteutettu laajasti etenkin jätevesien johtamisen ja puhdistamatoiminnan keskittämisen osalta. Viime vuosina, valtion vesihuoltoavustusten lakattua, on vesihuollon alueellista yleissuunnittelua tehty huomattavasti aiempaa vähemmän. Kuntakohtaisia vesihuollon kehittämissuunnitelmia ei ole järjestelmällisesti ylläpidetty vuoden 2014 jälkeen.

Valtion rahoitustuen ja kuntien kehittämissuunnitelmavelvoitteen lakkaaminen yhdessä valtion niukkojen vesihuollon valvontaan ja kehittämiseen suunnattujen henkilöresurssien kanssa on vähentänyt merkittävästi ELY-keskusten, kuntien ja laitosten vuoropuhelua vesihuollossa. Kunnat ja laitokset tekevät vesihuollon suunnittelua ja rakentamista hyvin itsenäisesti. Tarve ELY-keskuksen asiantuntijaohjaukselle korostuu kuitenkin etenkin uusien vedenhankinta-alueiden käyttöönottoon ja ylikunnallisiin vesihuoltoratkaisuihin liittyen.

8.2.2021

Riittävien henkilöstöressurssien varmistaminen ja suuntaaminen ELY-keskuksiin on näin ollen tärkeää.

Osaltaan nämä viime vuosikymmenen muutokset ovat lisänneet vesihuollon alueellisen yleissuunnittelun tärkeyttä paitsi vesihuollon pitkäjänteisen ja yhdyskuntakehityksen huomioivan suunnittelun tukijana, myös laitosten ja viranomaisten välisen vuoropuhelun lisääjänä. Siltikään alueelliset yleissuunnitelmat eivät korvaa kuntakohtaisen kehittämissuunnittelun aukkoa, vaan vesihuollon kehittämissuunnitelma tulisi saattaa uudelleen vesihuoltolakiin veloitteeksi kunnille. Paikoin kuntien ymmärrys kuntien vastuista vesihuollon kehittämisessä ja järjestämisessä tuntuu olevan puutteellista. Suunnitelmavelvoite toisi tähän epäilemättä parannusta.

ELY-keskus yhtyy myös ohjelmaluonnoksessa esitettyyn tarpeeseen pitkän aikavälin investointisuunnitelman säätämisestä vesihuoltolaissa pakolliseksi. Jatkossa myös vesihuollon alueellisiin yleissuunnitelmiin tulisi sitoa enemmän myös laitosten kestävää taloudenhallintaa, toimintamuotojen vertailua ja yhdistymisselvityksiä. Tarpeellisia vesihuollon tulevaisuuden investointeja ei välttämättä pystytä kattamaan vesihuollon maksuilla, ja siksi valtion tukirahoituksen palauttamismahdollisuutta tulisi selvittää.

Ohjelmaluonnoksessa todetaan, että operointiyhteistyö vesihuoltolaitosten kesken tai yksityisten operointipalveluja tarjoavien yritysten kanssa on potentiaalinen ratkaisu heikosti resursoitujen laitosten toiminnan parantamiseksi. ELY-keskus on osaltaan selvittämässä etenkin pienten vesihuoltolaitosten palvelujen turvaamista häiriötilanteissa erilaisin vesihuoltolaitosten välisin sopimusmenettelyin sekä operointipalveluita tarjoavien yritysten kanssa. Kehittämistyötä tehdään osana maa- ja metsätalousministeriön rahoittamaa Vesihuoltolaitosten sopimusperusteisen tuen hanketta. Hankkeen pilotit käynnistyvät keväällä 2021 Pohjois-Pohjanmaan lisäksi Varsinais-Suomen ELY-keskuksen alueella. Piloteissa selvitetään vesihuoltolaitosten resurssit, nykyinen yhteistyö ja toiveet yhteistyöltä sekä mahdollisuudet yhteistyön laajentamiseen, sekä suunnitellaan ja toteutetaan prosessit ensimmäisten yhteistyömallien toteuttamiseksi.

f) Kohdennettua neuvontaa apua tarvitseville vesihuoltolaitoksille ja kunnille

Pohjois-Pohjanmaalla korostuu pienten vesihuoltolaitosten määrä vesihuoltolaitoksista. Näiden ammattitaitoisen toiminnan turvaamiseen on viime vuosina tehty paljon kehittämistyötä mm. erilaisten hankkeiden kautta. Koillismaan vesiosuuskuntien varautumista kehittävässä hankkeessa on tehty hyvää yhteistyötä niin riskienhallinnassa, varautumissuunnittelussa, käytännön varautumisharjoituksissa, koulutuksissa kuin laitehankinnoissakin. Valtion rahallinen avustus hankkeeseen on ollut ensiarvoisen tärkeää. Hankkeessa keskeisiä toimijoita ovat olleet Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry / Suomen ympäristöopisto SYKLI, sekä paikallistuntemusta omaava ulkopuolinen hankehenkilöstö yhdessä paikallisten kunnallisten vesihuoltolaitosten kanssa. Hanketta ohjaavassa

8.2.2021

työryhmässä on edustus ELY-keskukselta ja terveydensuojeluviranomaisesta.

Koillismaan hankkeen kokemukset ovat hyvänä pohjana ja tukevat ajatusta luonnoksessa esitetystä kohdennetusta neuvonnasta ja neuvontapalveluista, joita ELY-keskus yhdessä terveydensuojeluviranomaisen kanssa hankkii ja ohjaa. On tärkeää, että valtio osallistuu tällaisen neuvonnan hankkimiseen ja muiden kehittämishankkeiden eteenpäinviemiseen myös jatkossa rahallisesti.

Osa D: Resurssiviisaus ja digitalisaatio

i) Alueellisten vesiosaamis- ja kiertotalouskeskittymien yhteistyön edistäminen

ELY-keskus kannattaa ohjelmassa nostettuja alueellisia vesiosaamiskeskittymiä, erityisesti alan opetusta, tutkimusta ja kehitystyötä tarjoavien oppilaitosten vaikutuspiiriin. Kun vesilaitostoimijat, viranomaiset ja alan tutkimus- ja kehitystoimintaa tekevät tahot kootaan yhteen, luo se hyvien ja toimivien testausympäristöjen lisäksi myös uutta osaamista ja edistää digitalisaatiota. Lopputuloksia voidaan hyödyntää monin tavoin myös valvontatyössä ja sen kehittämisessä. Erityisesti pienten ja keskisuurien vesilaitosten talouden ja hallinnoinnin kehittäminen ja uudelleen järjestely on Pohjois-Pohjanmaalla tärkeää.

j) Vesihuoltolaitosten digitalisaatiovalmiuksien ja tiedonhallinnan kehittäminen

Pienten vesihuoltolaitosten digitalisaatiovalmiudet vaihtelevat paljon ja voivat olla todella heikot. Kaikki laitokset eivät pysty vastaamaan lainsäädännön vaatimuksiin tiedottamisvelvollisuuden, tietojen julkistamisen ja vesihuollon tietojärjestelmän osalta. Vesihuollon tietojärjestelmästä saadun käyttäjäpalautteen perusteella järjestelmä näyttäytyy vaikeaselkoisena ja järjestelmän käyttäjäystävällisyyttä tulisi siten edelleen pyrkiä parantamaan. Tarpeen voisi olla tarkastella myös sähköisenä toimitettavien tietojen kapeampaa vaatimus pohjaa pienimpien vesihuoltolaitosten osalta.

Kansallinen vesihuoltouudistus on tarpeellinen ja ELY-keskus kannattaa ohjelman eteenpäinviemistä.

Asian on esitellyt ylitarkastaja Hanna Hentilä ja ratkaissut vesienhoitoryhmän päällikkö Jermi Tertsunen. Lausunnon valmisteluun on osallistunut vesistöyksikön päällikkö Tero Väisänen.

Tämä asiakirja KEHA/9909/2020 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument KEHA/9909/2020 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Hentilä Hanna 08.02.2021 14:52

Ratkaisija Tertsunen Jermi 08.02.2021 14:51